CONVENI PER A L'ESTUDI DEL PAISATGE ARQUEOLÒGIC ANTIC A L'*AGER TARRACONENSIS* (A LA DRETA DEL RIU FRANCOLÍ)

Tarragona, 13 de juny de 2005

REUNITS

D'una banda,

L'Il·lm. Sr. Antoni Ferré i Fons, alcalde d'Alcover, que té la seu a l'Ajuntament d'Alcover, plaça Nova, 3 (CP 43460)

L'Il·lm. Sr. Àngel Xifré Arroyo, alcalde d'Almoster, que té la seu a l'Ajuntament d'Almoster, carrer Pare Aymamí, 14, (CP 43393)

L'Il·lm. Sr. Robert Benaiges i Cervera, alcalde de Cambrils, que té la seu a l'Ajuntament de Cambrils, plaça de l'Ajuntament, 4 (CP 43850)

L'Il·lm. Sr. Agustí Domingo Basora, alcalde de Castellvell del Camp, que té la seu a l'Ajuntament de Castellvell del Camp, plaça de Catalunya, 1 (CP 43392)

L'Il·lm. Sr. Josep Bergadà Español, alcalde de Constantí, que té la seu a l'Ajuntament de Constantí, carrer Major, 27 (CP 43120)

L'Il·lm. Sr. Francisco Javier Escoda Martínez, alcalde de Montbrió del Camp, que té la seu a l'Ajuntament de Montbrió del Camp, plaça de la Vila, 1 (CP 43340)

L'Il·lm. Sr. Pere Guinovart Dalmau, alcalde del Morell, que té la seu a l'Ajuntament del Morell, plaça Era del Castell, 5 (CP 43760)

L'Il·lm. Sr. Joan Maria Sardà Padrell, alcalde de la Pobla de Mafumet, que té la seu a l'Ajuntament de la Pobla de Mafumet, carrer Verdaguer, 6 (CP 43140)

El Sr. Xavier Filella Fargas, tinent d'alcalde delegat de cultura de l'Ajuntament de Reus, que té la seu a l'Ajuntament de Reus, plaça Mercadal, 1 (CP 43201), facultat per a la signatura del present conveni per decret d'Alcaldia del dia 3 de juny de 2005

L'Il·lm. Sr. Josep Vallès Jové, alcalde de Riudoms, que té la seu a l'Ajuntament de Riudoms, carrer Major, 52 (CP 43330)

L'Il·lm. Sr. Esteve Ferran Ribera, alcalde de Salou, que té la seu a l'Ajuntament de Salou, carrer Llobregat, 1 (CP 43840)

L'Il·lm. Sr. Ignasi Carnicer Barrufet, alcalde de la Selva del Camp, que té la seu a l'Ajuntament de la Selva del Camp, plaça Major, 4 (CP 43470)

La Sra. Maria Mercè Martorell Comas, tinent d'alcalde de patrimoni historicoartístic de l'Ajuntament de Tarragona, que té la seu a l'Ajuntament de Tarragona, plaça de la Font, 1 (CP 43003), facultada per a la signatura del present conveni per decret d'Alcaldia del dia 8 de juny de 2005

L'Il·lm. Sr. Eugenio Anguera Torres, alcalde de Vilallonga del Camp, que té la seu a l'Ajuntament de Vilallonga del Camp, plaça de l'Església, 1 (CP 43141)

L'Il·lm. Sr. Josep Poblet i Tous, alcalde de Vila-seca, que té la seu a l'Ajuntament de Vila-seca, Plaça de l'Església, 26 (CP 43480);

L'Il·lm. Sr. Josep Maria Vidal Mas, alcalde de Vinyols i els Arcs, que té la seu a l'Ajuntament de Vinyols i els Arcs, carrer Major, 2 (CP 43391)

L'Il·lm. Sr. Robert Ortiga i Salvadó, president del Consell Comarcal del Baix Camp, que té la seu al carrer Dr. Ferran, 8 de Reus (CP 43202)

L'Il·lm. Sr. Carles Sala Roca, president del Consell Comarcal del Tarragonès, que té la seu al carrer de les Coques, 3 de Tarragona (CP 43003)

L'Il·lm. Sr. Joan Aregio Navarro, president de la Diputació de Tarragona, que té la seu al Passeig de Sant Antoni, 100 de Tarragona (CP 43003)

I de l'altra,

L'Il·lm. Sr. Salvador Giner de San Julián, president de l'Institut d'Estudis Catalans, que té la seu al carrer del Carme, 47, de Barcelona (CP 08001)

El Sr. Josep Guitart i Duran, director de l'Institut Català d'Arqueologia Clàssica, que té la seu a la plaça Rovellat, s/n de Tarragona (CP 43003)

L'Excm. i Mgfc. Sr. Lluís Maria Arola i Ferrer, rector de la Universitat Rovira i Virgili, que té la seu al carrer de l'Escorxador, s/n de Tarragona (CP 43003)

El Sr. Lluís Serra Serra, director general de l'empresa ACESA, amb domicili a l'Av. del Parc Logístic, 12-20, de Barcelona (CP 08040).

I, actua com a fedatari públic de la signatura, el Sr. Pere Joan Torrent Ribert, secretari general accidental de la Diputació de Tarragona.

Tots el compareixents, en les seves respectives qualitats i representacions, es reconeixen mútuament la capacitat legal necessària per a subscriure el present conveni, així com per a obligar-se d'acord amb aquest.

MANIFESTEN

I. Que l'Institut d'Estudis Catalans (IEC) és una corporació acadèmica que té per objecte l'alta investigació científica i principalment la de tots els elements de la cultura catalana. La seva Secció Històrico-Arqueològica s'encarrega de vetllar per l'estudi de la història, de l'arqueologia, de la història de l'art, de la història literària, de la història del dret i de les disciplines afins a aquestes.

II. Que l'Institut Català d'Arqueologia Clàssica (ICAC) és un consorci públic creat pel Departament d'Universitats, Recerca i Societat de la Informació de la Generalitat de Catalunya i la Univeristat Rovira i Virgili, amb la participació del Consell Interuniversitari de Catalunya. Ha estat creat per desenvolupar la recerca, la formació avançada i la difusió en el camp de l'arqueologia clàssica en un sentit ampli, tant des d'una perspectiva geogràfica, que engloba la Mediterrània i el seu entorn on es desenvoluparen les cultures clàssiques, com cronològica i ètnica, comprenent les civilitzacions grega i romana i les dels altres pobles relacionats directament amb aquestes.
Com a institut interuniversitari, l'ICAC està adscrit a la Universitat Rovira i Virgili.

III. Que els alcaldes d'Alcover, Almoster, Cambrils, Castellvell del Camp, Constantí, Montbrió del Camp, el Morell, la Pobla de Mafumet, Reus, Riudoms, Salou, la Selva del Camp, Tarragona, Vilallonga del Camp, Vila-seca i Vinyols i els Arcs, la Diputació de Tarragona, el Consell Comarcal del Baix Camp, el Consell Comarcal del Tarragonès, la Universitat Rovira i Virgili i l'empresa ACESA han mostrat el seu interès en contribuir a l'estudi, la protecció i la conservació del patrimoni arqueològic del Tarragonès i del Baix Camp.

I, per això,

ACORDEN

Primer. L'Institut d'Estudis Catalans, l'Institut Català d'Arqueologia Clàssica, ACESA, la Universitat Rovira i Virgili, el Consell Comarcal del Baix Camp, el Consell Comarcal del Tarragonès, la Diputació de Tarragona, els alcaldes d'Alcover, Almoster, Cambrils, Castellvell del Camp, Constantí, Montbrió del Camp, el Morell, la Pobla de Mafumet, Reus, Riudoms, Salou, la Selva del Camp, Tarragona, Vilallonga del Camp, Vila-seca i Vinyols i els Arcs estableixen aquest conveni per tal de promoure el projecte "Estudi del paisatge arqueològic antic a l'*Ager Tarraconensis* (a la dreta del riu Francolí)".

Segon. Establir un pla de treball, per un període de tres anys, tal com apareix en el projecte que s'adjunta en annex i que fixa les fases següents:

- **Primera fase**. Estudi del territori, en els primers dos anys, a comptar des de la signatura del conveni. En aquesta fase es farà el

buidat de l'"Inventari del Patrimoni Arqueològic de Catalunya", la recollida de bibliografia i cartografia, la programació i execució de les prospeccions extensives i l'inici de les prospeccions intensives, l'inici de l'estudi de morfologia, l'inici de l'estudi geològic i les recollides de les columnes pol·líniques.

- **Segona fase.** Es dedicarà a l'estudi de jaciments concrets i a l'elaboració de les dades, en el segon i tercer any. Aquesta fase, amb major incidència en el patrimoni arqueològic de la zona, consistirà en fer: excavacions en jaciments seleccionats, cales de comprovació, finalitzar les prospeccions intensives, l'estudi de morfologia, l'estudi geològic i les anàlisis pol·líniques, estudi de materials dipositats en museus o col·leccions i elaboració de les dades.

Acabat el tercer any, es prepararà la publicació dels resultats.

Les entitats i corporacions locals signants es comprometen a prestar la seva millor col·laboració per tal de facilitar en el seu territori l'execució dels treballs arqueològics objecte d'aquest conveni.

Tercer. L'Institut d'Estudis Catalans i l'Institut Català d'Arqueologia Clàssica portaran la direcció del projecte.

Quart. L'Institut d'Estudis Catalans està desenvolupant el projecte *Forma Orbis Romani.* Es tracta d'un projecte promogut per la Unió Acadèmica Internacional (UAI) que proposa l'elaboració del mapa de l'Imperi romà en fulls a escala 1:25.000, que incorpora els estudis topogràfics de tots els vestigis del món antic que han subsistit fins als nostres dies. Per tant, l'Institut d'Estudis Catalans integrarà els resultats del projecte de l'*Ager Tarraconensis* dins del pla de la *Forma Orbis Romani*, per tal de publicar-ne el full corresponent.

Cinquè. S'estableix una comissió de seguiment que vetllarà pel bon compliment d'aquest conveni, formada per un representant de l'Institut Català d'Arqueologia Clàssica, un representant de l'Institut d'Estudis Catalans, i un representant de l'empresa ACESA.

Si així ho desitgen o el desenvolupament dels treballs ho aconsella, la comissió de seguiment podrà incorporar representants de la Diputació de Tarragona, dels Consells Comarcals i dels municipis involucrats en l'execució del projecte, així com un representant del Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya.

Amb la finalitat de garantir el millor seguiment del projecte, la comissió es reunirà –com a mínim- un cop a l'any, o més freqüentment si ho considera necessari la direcció del projecte. Aquesta comissió elaborarà informes anuals de seguiment que, en el seu cas, poden donar lloc a la presentació als mitjans de comunicació.

L'adopció d'acords de contingut econòmic que ultrapassin aquest document requerirà el vot favorable dels representants de les institucions

executores del projecte i el del representant d'ACESA. La resta dels acords s'adoptaran per majoria. Si s'escau, la direcció del projecte disposarà del vot qualificat.

Sisè. L'empresa ACESA es farà càrrec de les despeses del projecte amb l'aportació de 150.000 €. Les quantitats es faran efectives de la manera següent:

- 9.000 € a l'IEC i 28.500 € a l'ICAC, a 30 de juny de 2005.
- 9.000 € a l'IEC i 28.500 € a l'ICAC, a 30 de juny de 2006.
- 9.000 € a l'IEC i 28.500 € a l'ICAC, a 30 de juny de 2007.
- 9.000 € a l'IEC i 28.500 € a l'ICAC, a 30 de juny de 2008, un cop lliurat l'informe d'acabament de l'estudi.

Els representants de l'ICAC i de l'IEC presentaran a la comissió de seguiment un programa de treballs anual, amb especificació de les tasques a portar a terme, i el seu cost estimat. Les certificacions corresponents a aquests treballs, una vegada realitzats, seran lliurades a ACESA, amb el vist-i-plau previ per part de la direcció del projecte, atès que la seva aportació constitueix un requisit necessari per al pagament.

En la publicació dels treballs es farà constar la col·laboració de l'empresa patrocinadora i s'inclourà el seu logotip.

D'acord amb la comissió de seguiment, i per tal de poder fer una eventual ampliació del programa a realitzar en el projecte, es podran demanar col·laboracions d'altres entitats patrocinadores.

I, en prova de conformitat, totes les parts signen aquest conveni, en 24 exemplars i amb un sol efecte.

Antoni Ferré i Fons
Alcalde d'Alcover

Àngel Xifré Arroyo
Alcalde d'Almoster

Robert Benaiges i Cervera
Alcalde de Cambrils

Agustí Domingo Basora
Alcalde de Castellvell del Camp

Josep Bergadà Español
Alcalde de Constantí

Francisco Javier Escoda Martínez
Alcalde de Montbrió del Camp

Pere Guinovart Dalmau
Alcalde del Morell

Joan Maria Sardà Padrell
Alcalde de la Pobla
de Mafumet

Xavier Filella Fargas
Tinent d'alcalde de
l'Ajuntament de Reus

Josep Vallès Jové
Alcalde de Riudoms

Esteve Ferran Ribera
Alcalde de Salou

Ignasi Carnicer Barrufet
Alcalde de la Selva del Camp

Maria Mercè Martorell Comas
Tinent d'alcalde de
l'Ajuntament de Tarragona

Eugenio Anguera Torres
Alcalde de Vilallonga
del Camp

Josep Poblet i Tous
Alcalde de Vila-seca

Josep Maria Vidal Mas
Alcalde de Vinyols
i els Arcs

Robert Ortiga i Salvadó
President del Consell
Comarcal del Baix Camp

Carles Sala Roca
President del Consell
Comarcal del Tarragonès

Joan Aregio Navarro
President de la Diputació
de Tarragona

Salvador Giner de San Julián
President de l'Institut
d'Estudis Catalans

Josep Guitart i Duran
Director de l'Institut Català
d'Arqueologia Clàssica

Lluís Maria Arola i Ferrer
Rector de la Universitat
Rovira i Virgili

Lluís Serra Serra
Director general d'ACESA

Pere Joan Torrent Ribert
Secretari general accidental
de la Diputació de Tarragona

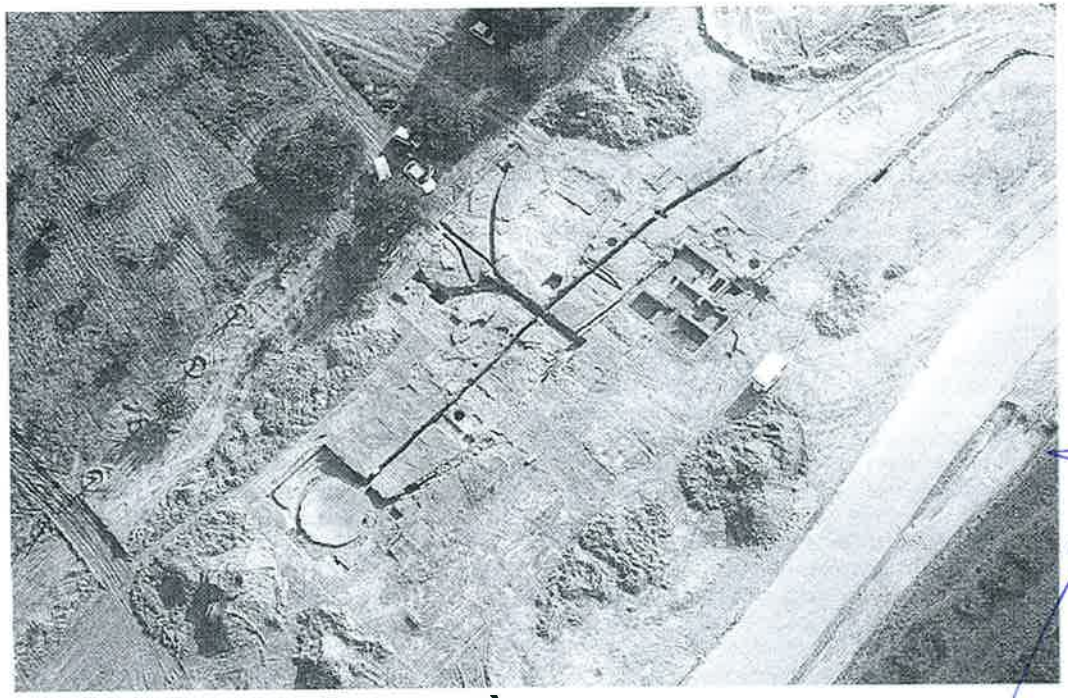

ESTUDI DEL PAISATGE ARQUEOLÒGIC ANTIC A *l'AGER TARRACONENSIS*

(A LA DRETA DEL RIU FRANCOLÍ)

PROJECTE D'INVESTIGACIÓ

Índex

Presentació

1. Primera part
1.1. Estudi del paisatge arqueològic
1.2. Precedents de recerca
1.3. Metodologia proposada
1.3.1. Recull bibliogràfic
1.3.2. Altres informacions
1.3.3. Prospecció
1.3.4. Tècniques de prospecció arqueològica
1.3.5. Morfologia del territori
1.3.6. Tècniques d'anàlisi de l'entorn natural
1.3.7. Tractament de les dades per un S.I.G.
1.4. Primera part: resum

2. Segona part
Anàlisi detallada de jaciments
2.1. Línies generals
2.2. Prospeccions geofísiques
2.3. Estudi de les vil·les
2.4. Segona part: resum

Pressupost

ICAC

Institut Català d'Arqueologia Clàssica

PRESENTACIÓ

Després de la magnífica experiència de col·laboració entre l'Institut d'Estudis Catalans i l'empresa AUCAT, així com amb el Consell Comarcal del Baix Penedès, l'Ajuntament del Vendrell, la Universitat Autònoma i el Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya, en l'elaboració, desenvolupament i publicació del projecte d'investigació: ESTUDI DEL PAISATGE ARQUEOLÒGIC ANTIC A LA COSSETÀNIA ORIENTAL, proposem de seguir en la mateixa línia i d'ampliar l'estudi cap a l'àrea del Camp de Tarragona. Això ha motivat el plantejament del projecte d'investigació present, que té la finalitat de dur a terme una tasca investigadora i una labor d'acostament de l'arqueologia a la gent del país.

Per bé que l'estudi del Baix Penedès va ser desenvolupat des de l'Institut d'Estudis Catalans, el que estem proposant ara es duria a terme entre aquesta institució i l'Institut Català d'Arqueologia Clàssica. Aquest darrer és un centre especialitzat en recerca, formació avançada i difussió de la civilització i cultura clàssiques, inaugurat el 2003, i creat per un consorci públic entre el Departament d'Universitats, Recerca i Societat de la Informació de la Generalitat de Catalunya i la Universitat Rovira i Virgili. El seu director és el Prof. Dr. Josep Guitart i Duran, que va ser el director del projecte de l'estudi del Baix Penedès, i que és membre de l'Institut d'Estudis Catalans.

La recerca hauria de seguir les mateixes línies bàsiques d'aquell treball, que s'ha demostrat molt eficient i fructífer. La finalitat bàsica és l'estudi del conjunt del territori de la plana de l'entorn de l'antiga *Tarraco,* al marge dret del riu Francolí, entre la comarca del Tarragonès i el sector nord del Baix Camp, en l'Antiguitat (de l'any 500 aC al 500 dC). Així, doncs, com aquell, s'estructura en dues parts, la primera de les quals consisteix en l'aprofundiment en els coneixements del conjunt del territori. En una segona fase, en funció dels coneixements adquirits en la primera, es faria la tria d'uns jaciments concrets, on es concentraria el treball.

Institut Català d'Arqueologia Clàssica

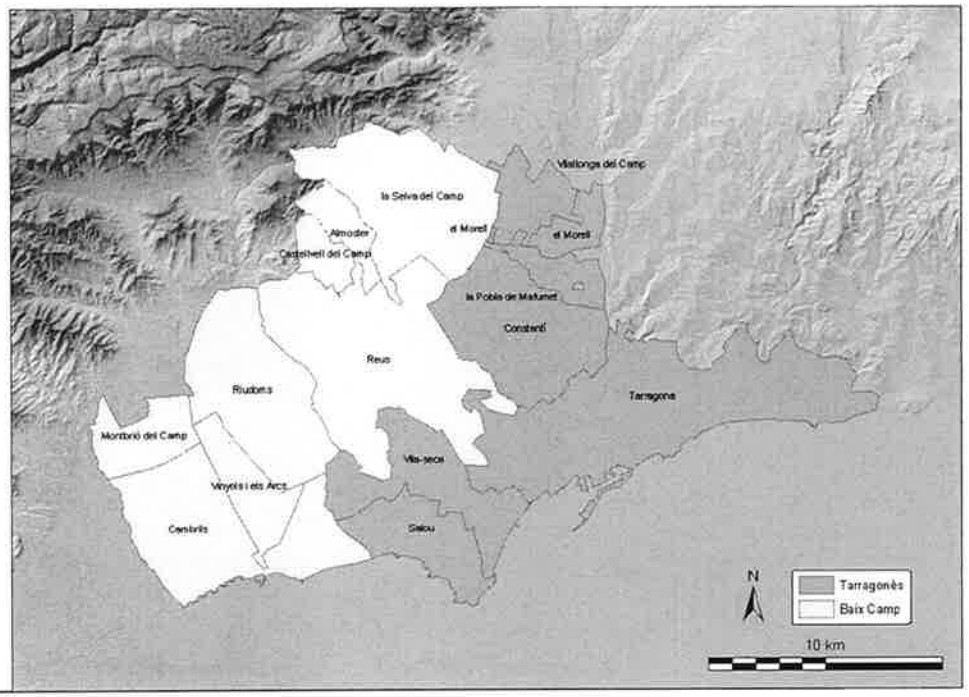

L'esperit és de treballar d'acord amb els arqueòlegs i estudiosos de la zona, integrant-los en el projecte si ho desitgen, i amb les autoritats municipals.

Municipis afectats:

Tarragonès:
- Tarragona
- Vila-seca
- Salou
- Constantí
- La Pobla de Mafumet
- El Morell
- Vilallonga del Camp

Baix Camp:
- Cambrils
- Reus
- La Selva del Camp
- Almoster
- Castellvell
- Riudoms
- Vinyols i els Arcs
- Montbrió del Camp

Definició de l'àrea objecte d'estudi: la plana propera a l'antiga *Tarraco*, al marge dret del riu Francolí, entre la comarca del Tarragonès i el sector nord del Baix Camp, fins al municipi de Cambrils. En primer lloc cal dir que triem una part de dues comarques, davant de la necessitat de restringir-nos a un territori no excessivament gran, a l'hora de fer un estudi detallat del poblament antic. És a dir, que entenem que l'objectiu de fer estudi de paisatge arqueològic s'ha d'abordar des de la perspectiva de la microhistòria.

La comarca és una extensió de territori més reduïda que la regió, que guarda, però, unitat, a rel de les seves característiques fisiogràfiques, per raons històriques de persistència de demarcacions i costums comunes, i per l'afinitat de les activitats econòmiques i socials. Es tracta, doncs, d'una àrea geogràfica suficientment petita per poder ser abordada en profunditat i suficientment gran per tenir una entitat pròpia, que obliga a entendre-la per ella sola, com una unitat. Amb tot, el territori triat, a diferència de la comarca del Baix Penedès, constitueix una àrea molt extensa, per bé que és un territori força unitari, amb una unitat geològica, una mateixa tradició d'ús del sòl i activitats econòmiques i socials comunes, i doncs amb una coherència d'estudi ben clara.

La tria recau sobre la plana propera a *Tarraco* per la riquesa de jaciments arqueològics que presenta, i alhora, per la baixa incidència dels estudis arqueològics en aquesta àrea geogràfica. La seva proximitat amb el nucli de Tarragona, l'antiga capital de la Hispania Tarraconensis, així com la

riquesa agrícola d'aquestes planes, la va fer ser sempre densament habitada. A més, hi proliferen establiments agrícoles de primera importància, pel mateix factor de proximitat amb la capital provincial, degut a la tendència dels potentats d'època romana a ubicar les seves vil·les d'esbarjo a la vora dels nuclis de poder. És, sens dubte, una àrea que cal treballar, que necessita una dedicació seriosa d'estudis, que pot donar moltes claus per a l'entesa de l'evolució de *Tarraco*.

Remarquem, també, que aquesta comarca està solcada per l'artèria bàsica de comunicació terrestre de l'Antiguitat que representava la Via Augusta, amb la continuitat posterior com a Camí Ral, fins al segle XVIII. Posteriorment, la carretera nacional, feta construir per Carles III, actual AP-7, va correr pel damunt o paral.lela a la primera; finalment, la construcció de l'autopista AP-7 tampoc se n'ha allunyat gaire. Aquesta es dirigeix cap a València, tot vorejant la costa, com ho feia també la Via Augusta, que arribava fins a Càdis.

La geografia de la zona, com hem assenyalat, marca clarament dues parts, dins de la comarca. L'àrea muntanyenca i la plana. Es tracta de la configuració característica de tot el litoral català, on la Serralada Litoral queda separada de la línia de costa per una estreta franja de plana litoral, que en alguns sectors es fa més ampla. Aquest és precisament el cas de l'àrea que tractem, que degut a algunes prominències rocoses, com l'esperó de Tarragona i el cap de Salou, han donat aquest eixamplament de la plana litoral. Aquest fet, la converteix en una excel·lent zona agrícola, així com amb el corredor natural de pas, per on han transcorregut totes les vies de comunicació principals de nord a sud, des de l'Antiguitat.

L'àrea objecte d'estudi, va ser de primera magnitut econòmica dins de la Hispània romana, pensant que es tracta d'una etapa històrica d'economia eminentment agrària. Degut a la seva naturalesa de plana, a la seva ubicació al costat de la capital provincial, així com pel fet d'estar magníficament connectada per via terrestre i per via marítima, aquesta zona representava un enclau de màxim potencial econòmic del país.

Així doncs, la zona plana del Tarrgonès des del riu Francolí i el nord del Baix Camp fins al municipi de Cambrils es perfila com a objecte d'un estudi històric que ens ha de permetre d'entendre en detall i profunditat el paper fonamental que ha jugat en l'evolució del conjunt del país.

ICAC

Institut Català d'Arqueologia Clàssica

Territori agrícola de la ciutat de *Tarraco*.

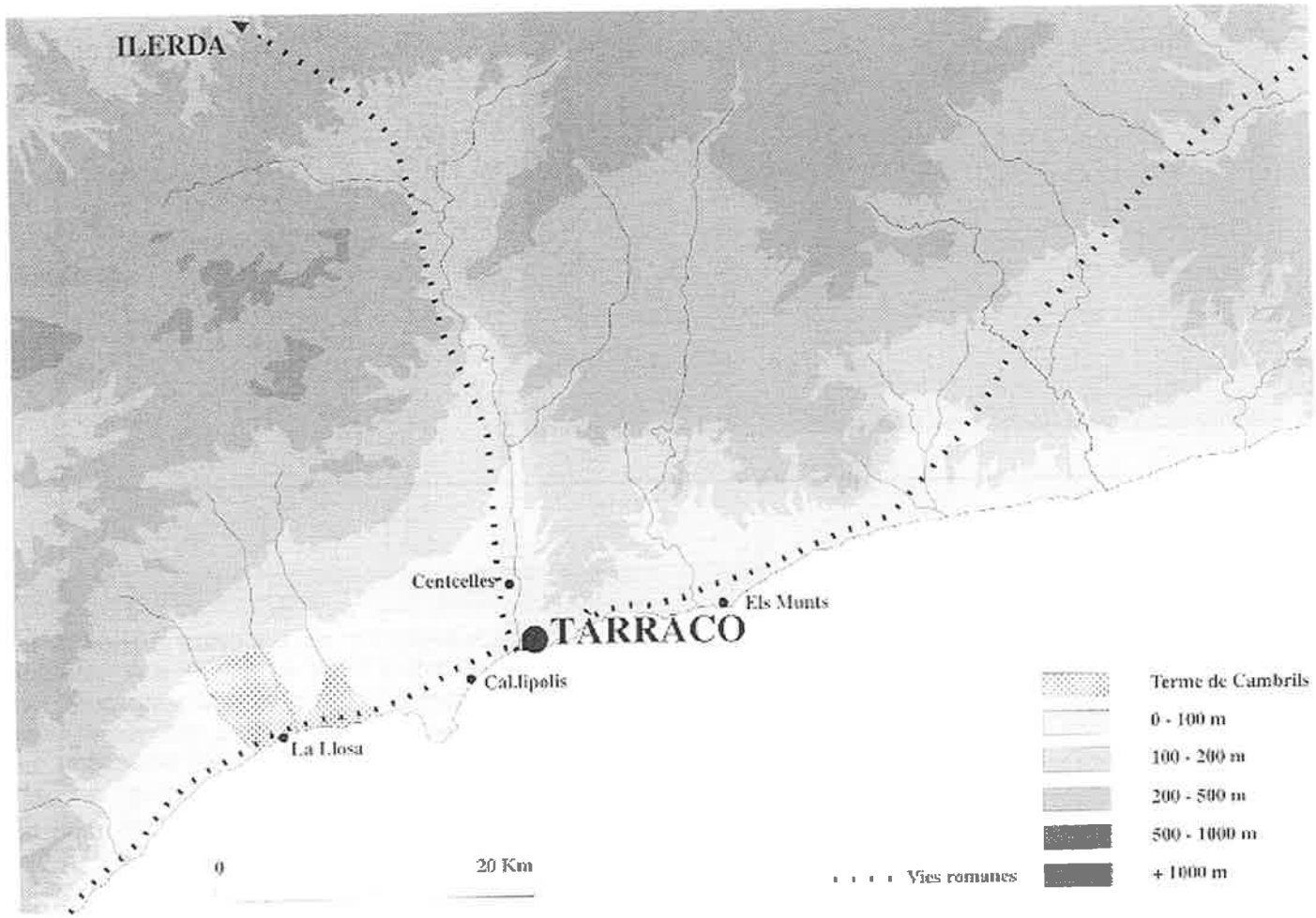

Les vies romanes principals, que solcaven l'*ager* de *Tarraco*

ICAC

Institut Català d'Arqueologia Clàssica

PRIMERA PART

ESTUDI DEL PAISATGE ARQUEOLÒGIC

Per estudiar l'home dins de la dimensió temporal de l'Antiguitat, hem de fer història i arqueologia. Ara bé, dins de l'àmbit de l'arqueologia no n'hi ha prou amb l'estudi dels assentaments humans, sinó que cal entendre'ls juntament amb el seu entorn. El paisatge es va configurant per una sèrie de factors naturals, als quals cal sumar els humans, no gens menyspreables. Entre ambdós van transformant el territori, que no és en absolut estable, ans al contrari, s'ha de contemplar com un sistema en mutació permanent. Fent un préstec de la biologia, podríem enfocar l'estudi d'un territori com el d'un ecosistema, on tots els éssers vius (també els grups humans) interactuen entre ells i amb el medi físic (el paisatge), tendint sempre a un equilibri, però en evolució permanent. Gràcies a les traces que solen deixar els esdeveniments del passat en el paisatge, se'n pot intentar la reconstrucció. Aquest fet obliga a un enfocament d'estudis interdisciplinari, que, no obstant això, no sempre és viable. Sens dubte, l'anàlisi del paisatge actual és la base fonamental a partir de la qual es pot aprofundir en el coneixement dels paisatges pretèrits.

Per tant, els objectius d'estudi seran:

1-El poblament antic;

2-La resta de traces de transformació i estructuració del territori per part de l'home;

3-Les característiques físiques del territori a través del temps.

En plantejar un estudi de paisatge antic d'una comarca, creiem que fóra bo d'emmarcar-lo dins del projecte internacional de la Forma Orbis Romani. Es tracta d'un projecte promogut per la Unió Acadèmica Internacional (UAI) que proposa l'elaboració del mapa de l'imperi romà en fulls a escala 1:25.000, que incorpora els estudis topogràfics de tots els vestigis del món antic que han subsistit fins als nostres dies. Diversos països com per exemple Itàlia i

França han desenvolupat àmpliament aquest projecte, que a més del seu alt valor científic, constitueix un element molt útil per a l'adequada gestió del Patrimoni Arqueològic. A Catalunya, els arqueòlegs es van proposar de seguir aquesta iniciativa des de la seva formulació el 1922. L'Institut d'Estudis Catalans va publicar-ne el primer volum el 1928: la Forma Conventus Tarraconensis I: Baetulo - Blanda, obra de J. de C. Serra Ràfols.

Però els esdeveniments posteriors a 1936 van estroncar-ne la continuitat. Actualment, l'IEC ha tornat a reprendre la tasca iniciada per Serra Ràfols. En aquests moments, està desenvolupant el programa d'elaboració dels fulls corresponents a la comarca de Maresme.

Per tant, proposem d'incloure l'elaboració del full de la Forma Orbis Romani corresponent a la plana propera a *Tarraco*, del Tarragonès des del riu Francolí i del nord de la comarca del Baix Camp fins al municipi de Cambrils, en l'estudi de paisatge antic que hem enunciat més amunt, per tal de donar-li major solidesa metodològica, homologació i projecció internacional, i tal i com ja vam fer amb la del Baix Penedès. L'enquadrament dins d'aquest projecte internacional converteix els resultats en doblement valuosos des del punt de vista científic, car permet les comparacions amb altres territoris degut a la utilització dels mateixos paràmetres de recerca. En conseqüència, facilita els estudis més amplis, de conjunt o comparatius de diferent zones del món antic.

ICAC

Institut Català d'Arqueologia Clàssica

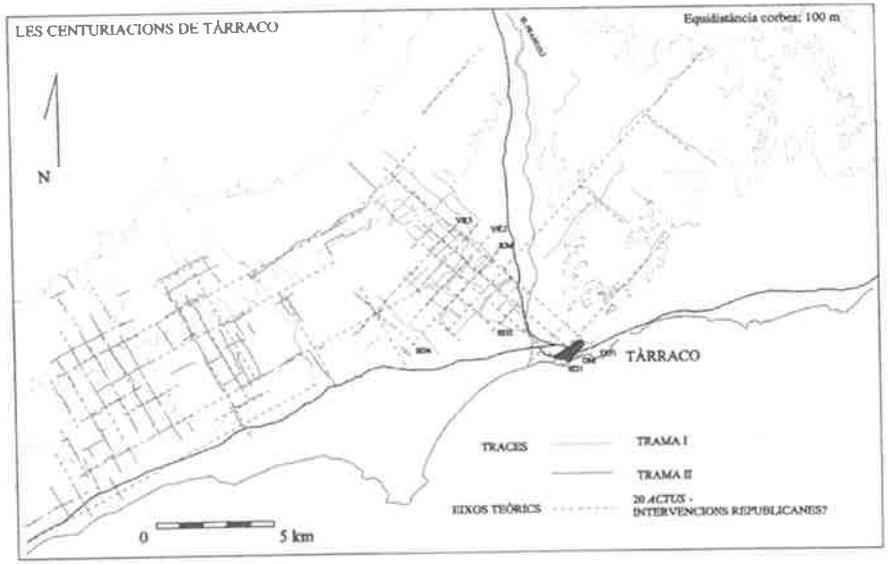

PRECEDENTS

Pels voltants del nucli urbà de *Tarraco*, Josep Maria Palet ha detectat traces de tres centuriacions, que se sumen a l'estudiada al Baix Penedès. La primera s'observa al voltant de Constantí i la retícula s'articula amb el *praesidium* de *Tarraco*, que s'inscriu dins d'una centúria. La segona s'exten entre Reus, Vila-Seca, Cambrils, Montbrió i Mont-roig, en unes 70 centúries, de 20 *actus* de costat, i cal destacar les traçes extraordinàriament conservades que en sobreviuen. La tercera correspon a l'anteriorment estudiada per A. Marquès, conservada en les zones de Valls - Vilarrodona i d'Alcover - El Milà - Villalonga del Camp; s'ajusta força a les estructures urbanes de Tarraco, segueix un mòdul de 20 x 15 actus, coincideix amb el límit de propietat rural estudiat per Olesti i Massó del Burguet, a Alcover, i sembla d'època augustiana. Palet suggereix que la primera podria ser coetània dels repartiments de terres documentats a *Graccurris*, mentre que la segona podria correspondre a la reestructuració de la ciutat en el darrer terç del segle II a.C. Aquestes primeres traces detectades s'han de confirmar sobre el terreny i en relació amb la xarxa dels nuclis rurals coetanis, als quals donaven servei.

Les prospeccions sistemàtiques de Carreté i alt., centrades a l'Alt Camp de Tarragona, al voltant del nucli urbà, abasten una petita part del que fou el seu *territorium*. Fetes per un equip anglès i pel mètode de mostreig que han assajat arqueòlegs anglosaxons al món mediterrani, conclouen una forta continuitat d'ocupació entre el període ibèric i el romà republicà, amb persistència de la densitat i el patró d'ocupació, sense cap símptoma d'increment de la producció rural estimulada per la presència romana. Aquesta situació, pensen els autors, devia fer coexistir els establiments de tradició ibèrica amb els pròpiament romans. Aquests resultats són sorprenents per la diferència de pautes de poblament rural que mostren, respecte de les que es van detectant a la resta del país, com per exemple al Baix Penedès. Fins fan pensar en algun problema de metodologia. En aquest sentit, serà molt interessant d'investigar quin fou el comportament de la plana del Tarragonès i el Baix Camp i comprovar si la situació coincideix amb la dels estudis de Carreté i alt., o bé s'assembla més a la d'altres àrees.

Tot i que les prospeccions del Camp de Tarragona de Carreté i alt. no reflecteixen gaires canvis en la distribució i patró d'assentament, durant tota l'etapa republicana, fet que els fa concloure que no hi ha testimonis de colonització, en la resta de l'*ager Tarraconensis* semblen prou manifests. Les prospeccions del Baix Penedès i la resta de dades exposades, contribueixen a confirmar, ja en el segle II a.C., la proliferació d'establiments rurals dispersos de caire ibèric però amb l'adopció de trets culturals romans; cap el darrer quart del segle II a.C. i inici de l'I a.C., es detecta l'abandó d'alguns poblats ibèrics i sembla que cap al començament del segle I a.C., es produeix l'inici d'algunes vil.les com la de Creixell, la del Moro o la del Mas d'en Gras, i fins potser també la del Castell de Cubelles, així com la refacció i control de les vies. Tot plegat coincideix amb el creixement de la ciutat romana de *Tarraco*, que suposem el motor veritable d'aquesta evolució.

ICAC

Institut Català d'Arqueologia Clàssica

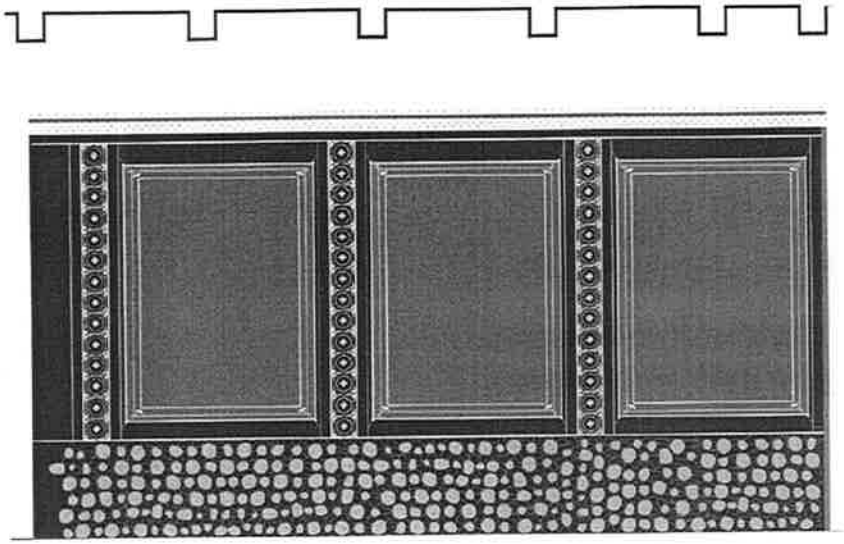

METODOLOGIA

Recull bibliogràfic

El primer pas en l'estudi d'un territori és recopilar tots els coneixements disponibles sobre ell, i en primer terme, la informació publicada, així com la de l'Inventari del Patrimoni Arqueològic de la Generalitat de Catalunya. Cal estudiar-la, ordenar-la i fer-ne el punt de partida de la recerca ulterior.

Altres informacions

Però no sols la bibliografia pot donar informació sobre el paisatge antic. L'enquesta als habitants de la zona pot proporcionar dades transmeses per la tradició oral, mai recopilades ni publicades. Els pagesos solen conèixer molt bé què hi ha en el subsól dels seus camps. Les llegendes locals poden tenir fonaments materials en algun vestigi del passat. Els topònims poden venir de molt antic i encara indicar llocs amb restes arqueològiques.

Prospecció

Un cop recollida i degudament estudiada i sistematitzada tota la informació existent sobre la zona, cal generar-ne de nova. És a dir, que prospectarem el territori per tal de cercar dades noves sobre restes o traces del paisatge antic, tant humà com natural. Això es pot fer per vies ben diverses, que van des de la tradicional de recórrer a peu el terreny fins a les més sofisticades anàlisis que l'arqueologia pren de les ciències aplicades. Sense ànim de ser exhaustius enumerarem les més corrents, tot i que per a casos particulars poden haver-hi solucions menys usuals. De fet, és el treball sobre un lloc i les disponibilitats econòmiques allò que va indicant quines són les més adequades per a cada cas.

Tècniques de prospecció arqueològica

La prospecció superficial, a peu, que consisteix en recórrer tot el terreny i observar allò que es veu en la superfície, segueix sent indispensable per fer la primera aproximació de l'arqueologia de qualsevol indret. Cap dels mètodes científics avui disponibles pot substituir-la amb eficàcia. Ara bé, és cert que actualment la prospecció superficial es fa de forma més ordenada i metòdica que no es feia abans. Es planifica per tal que sigui sistemàtica i fins, si no es pot abastar tot el territori, es dissenyen franges de mostreig. La informació es recull en fitxes i en mapes, amb suport informàtic tant en la base de dades com en la cartografia. Fins i tot es pot dur, en fer la prospecció a peu, un GPS que permeti marcar amb precisió, directament a la cartografia informatitzada, les localitzacions que anem fent sobre el camp.

ICAC

Institut Català d'Arqueologia Clàssica

Morfologia del territori

•La prospecció sobre fotografia aèria. Les imatges tèrmiques aèries.

•Estudi de la cartografia antiga.

•L'anàlisi d'imatges de satèl·lit, resultat de la captació de longituts d'ona diferents.

Tècniques d'anàlisi de l'entorn natural

- Estudis geològics com la geomorfologia, anàlisis sedimentològiques, anàlisis edafològiques.

- La paleobotànica, en especial la palinologia.

-L'arqueozoologia.

ICAC

Institut Català d'Arqueologia Clàssica

Morfologia del territori

•La prospecció sobre fotografia aèria. Les imatges tèrmiques aèries.

•Estudi de la cartografia antiga.

•L'anàlisi d'imatges de satèl·lit, resultat de la captació de longituts d'ona diferents.

Tècniques d'anàlisi de l'entorn natural

- Estudis geològics com la geomorfologia, anàlisis sedimentològiques, anàlisis edafològiques.

- La paleobotànica, en especial la palinologia.

-L'arqueozoologia.

ICAC

Institut Català d'Arqueologia Clàssica

Tractament de les dades per un SIG

Es tracta d'utilitzar un Sistema d'Informació Geogràfic. Els SIG tenen paquets de software que permeten manipular, analitzar i relacionar cartografia, gràfics d'ordinador, dibuix per ordinador, fotogrametria, geodesia, control remot i camps relacionats amb ells. És a dir, que permet l'adquisició de dades en connexió amb bases de dades i també en connexió amb programes estadístics. Processa dades, per exemple genera mapes derivats, combina mapes temàtics, etc. Analitza dades: té mòduls analítics que permeten treure seccions, observar les pendents d'un lloc, conèixer la visibilitat que hi ha des d'un punt, calcular el camí òptim entre dos punts, fer anàlisis de divisòries d'aigües, de sistemes de drenatge o calcurar superfícies de menys cost. Finalment, permet d'editar els mapes que s'han tractat.

Tal com ja s'ha començat a fer en el projecte de la Forma Orbis Romani de l'Institut d'Estudis Catalans, aquí també es processaran les dades amb un SIG. La seva utilització permetrà, doncs, d'analitzar amb gran profunditat les dades obtingudes de la prospecció i de la recopilació inicial de dades. Qüestions com l'associació de la ubicació dels jaciments amb la geologia de la comarca, amb les zones agrícolament més bones, o que tenen els millors microclimes, o amb les pastures, quines comunicacions són més fàcils entre els jaciments, quina visibilitat tenen, calcular la seva àrea de captació (o zona que explota un establiment humà), la relació amb les àrees de necròpoli o amb llocs de culte, són exemples de manipulacions possibles dels resultats d'una prospecció arqueològica. Els SIG també permeten fer simulacions, per exemple de la producció agrícola d'un jaciment per a l'autoconsum i per a la comercialització, en base a una estima del nombre d'habitants, o bé de les rutes de transport comercial d'un producte. Tot plegat són possibilitats d'investigació que s'obren un cop s'ha completat la prospecció.

Institut Català d'Arqueologia Clàssica

PRIMERA PART: RESUM

PROSPECCIONS EXTENSIVES – MORFOLOGIA – PALINOLOGIA

Buidat de l'IPAC, bibliografia i cartografia

•La primera feina, serà el buidat de l'Inventari del Patrimoni Arqueològic de la Generalitat de Catalunya.
•Paral·lelament es farà la recollida de totes les dades publicades.
•S'adquirirà la cartografia de la zona.

Prospeccions extensives

•A partir del recull de l'IPAC i bibliogràfic, es planificaran les prospeccions extensives i s'iniciaran.

•S'integrarà en l'equip als arqueòlegs dels museus de Tarragona, Reus, Cambrils i Riudoms que ho desitgin, així com altres arqueòlegs del territori que hi estiguin interessats.

Prospeccions intensives

En funció dels resultats de les prospeccions extensives, es planificaran franges de mostreig per prospectar-les de forma intensiva, que es poden iniciar ja en aquesta fase.

Morfologia

Paral·lelament a les prospeccions es farà l'estudi de la fotografia aèria, així com de la cartografia antiga i actual, per tal d'identificar la vialitat, l'estructuració del territori i la possible presència de restes de cadastres antics.

ICAC

Institut Català d'Arqueologia Clàssica

PRIMERA PART: RESUM (continuació)

Palinologia

•Es farà la búsqueda de llocs idonis per a la recollida de mostres de pol·len: antigues llacunes dessecades, per poder localitzar dipòsits sedimentològics naturals.

•Un cop localitzats, s'iniciarà la recollida de columnes pol·líniques.

Geologia

•Es farà l'estudi bàsic de les àrees de treball i es programaran les sortides al camp.

•S'iniciaran les sortides al camp, localització de dipòsits sedimentològics adients i recollida de mostres.

ICAC

Institut Català d'Arqueologia Clàssica

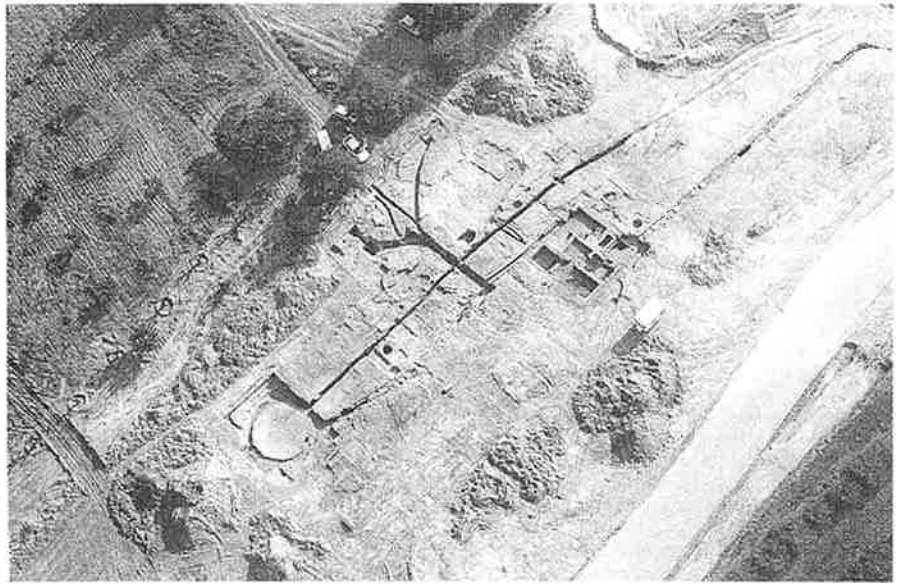

SEGONA PART

ANÀLISI DETALLADA DE JACIMENTS SELECCIONATS

Línies generals

Aquesta fase es planteja amb major incidència en el patrimoni arqueològic de la zona, amb la idea de fer excavacions en jaciments seleccionats, cales de comprovació, a més de finalitzar les prospeccions intensives, l'estudi morfològic, geològic i d'anàlisis pol·líniques.
Alguna estació arqueològica, de la qual hom tingués esperança fonamentada que donaria resposta a algunes de les qüestions històriques bàsiques, plantejades en l'estudi del territori, hauria de ser objecte d'anàlilsi més detallada. En funció de les possibilitats d'excavació que ofereixin els jaciments documentats, així com també en funció de la seva significació històrica i de la seva integritat, s'hauria de fer una tria d'aquells que resultin més interessants de treballar a fons.

Prospeccions geofísiques

En algun jaciment, per tal de veure si es conserven estructures soterrades i en quina mesura, pot ser interessant de fer prospeccions geofísiques. Les més utilitzades són les prospeccions electromagnètiques, elèctriques i magnètiques. Fins pot ser necessari obrir algunes cales per comprovar l'estratigrafia d'algun lloc.

Dins del conveni marc que té signat l'Institut Català d'Arqueologia Clàssica de col·laboració amb la Universitat de Barcelona, s'està en conversa i apunt de signar un conveni amb el Departament de Geoquímica de la Facultat de Geologia de la Universitat de Barcelona, el responsable del qual és el Dr. Lluís Rivero, per col·laborar en l'execució i estudi de prospeccions geofísiques de jaciments arqueològics.

ICAC

Institut Català d'Arqueologia Clàssica

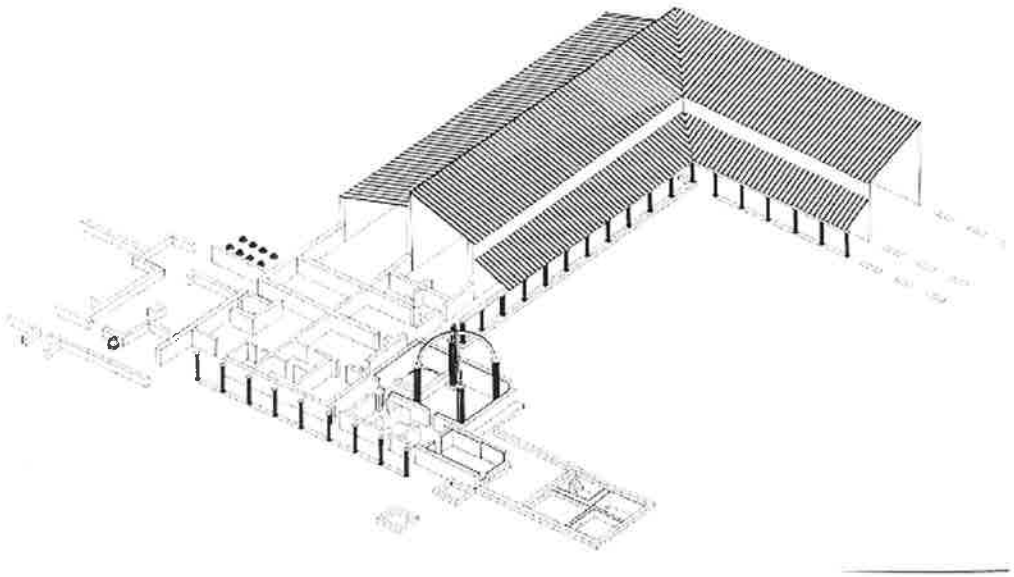

Estudi de les vil·les

El *territorium* de la ciutat de *Tarraco* era molt ampli, entre els límits del de *Dertosa*, potser coincidint amb els límits meridionals del Baix Camp, i el Llobregat, on es devia emplaçar l'estació *Ad Fines* de la via, amb nom prou significatiu, i on, sota August, s'hi va dreçar l'arc de Martorell, a l'entrada del Pont del Diable. L'objectiu del treball és d'estudiar-ne una altra petita porció, per bé que de forma exhaustiva. Per aquest motiu convé d'aprofundir en el coneixement d'aquells jaciments que ja han estat objecte d'excavacions arqueològiques, car són els que poden donar més dades, en alguns casos fins i tot exemplificadores del conjunt.

A la zona del Tarragonès i el Baix Camp, existeixen un seguit de vil·les importants situades en primera línia de costa, que es van perfilant com a centres de gestió i d'explotació de propietats agràries, que també podrien haver canalitzat la producció d'altres establiments cap a la comercialització. Aquest fenòmen, que es repeteix al llarg de tota la costa, caldria que fos analitzat més a fons. Destaquen, al sud de *Tarraco*, la vil·la del Mas dels Canonges (Tarragona), la de la Pineda o Cal·lípolis, el Racó de Salou, la de la Punta, la de la Platja Llarga (totes quatre a Salou), la del Cap de Sant Pere, la de l'Esquirol, la de la Llosa (les tres darreres a Cambrils). Cap a l'interior del país, també s'hi troben altres vil·les importants, que s'expliquen per la riquesa agrícola de les planes, especialment dedicades al conreu de la vinya. Moltes d'elles han estat parcialment excavades, per bé que no disposen encara de monografies complertes d'estudi. Es tracta, doncs, de recopilar-ne la informació dispersa i de fer un estudi del material extret en les excavacions que s'hi hagin practicat.

La vil·la de la Pineda o Cal·lípolis, a Vila-seca, presenta la màxima activitat constructiva en el segle II, i queda definida en una vil.la de planta en U, però no podem precisar amb exactitud en quin moment del segle. En època severa, s'hi col.locà el mosaic dels peixos en relació a la fase constructiva d'ampliació del conjunt termal que detecta Macias. En la segona meitat del segle IV, s'inicià una altra profunda remodelació i reducció dels espais, que van

quedant reduïts a la zona central. Sembla que la vida perdurà fins a l'etapa visigoda. Caldria fer un estudi a fons de les diverses campanyes d'excavacions que s'hi han realitzat, per poder tenir el coneixement detallat de la seva evolució i significació econòmica.

De la vil·la de la Llosa, de Cambrils, es coneix la primera estructura arquitectònica, que pertany a l'època d'August, mentre que en època flàvia es feu el ric embelliment d'un *triclinium*, amb paviment d'*opus sectile*, pintures parietals i peces de bronze d'il.luminació i decoració. En la meitat del segle II, s'amplia amb noves estances, d'unes possibles termes. Hi ha evidències de presència humana fins al segle V. Per bé que s'hi ha fet importants campanyes d'excavacions, falta encara una gran part per excavar, i tampoc existeix cap monografia sobre aquesta vil·la, que permeti evaluar el pes real que va poder tenir en l'economia de l'època.

Cap a l'interior de la plana, tanmateix, també s'hi troben vil·les d'importància, algunes de les quals han estat objecte d'excavacions. Al Mas d'en Gras, a Vilaseca, s'han excavat restes d'una vil.la romana, amb precedents d'una estructura de vil.la republicana. De la primera fase, republicana, d'aquest establiment, les úniques restes constructives que se'n coneixen són dos grans dipòsits rectangulars, revestits d'*opus signinum*, interpretats per contenir aigua, units per una llarga canalització. La troballa d'un basament, un capitell i un fragment d'un altre, d'una columnata d'estil toscà, un rellotge de sol i material abundant d'època republicana, tot plegat dins de sitges i estructures inutilitzades a la fi de la república, confirma que en el lloc hi degué existir una vil.la republicana. Les restes més destacables són les de les termes, de conservació espectacular, i que van ser amortitzades a la fi del segle II o inici del III. Les grans quantitats de materials que van donar aquestes excavacions resten encara per estudiar.

A les Planes del Roquís, a Reus, s'ha excavat un assentament qualificat d'iberoromà, consistent en tres estances en bateria, de planta rectangular, datat en el darrer terç de segle II a.C. i amortitzat en la meitat del segle següent. Possiblement era ocupat per indígenes, però la regularitat de la planta és indici clar d'influència romana. De fet, moltes de les vil.les imperials presenten algun indici

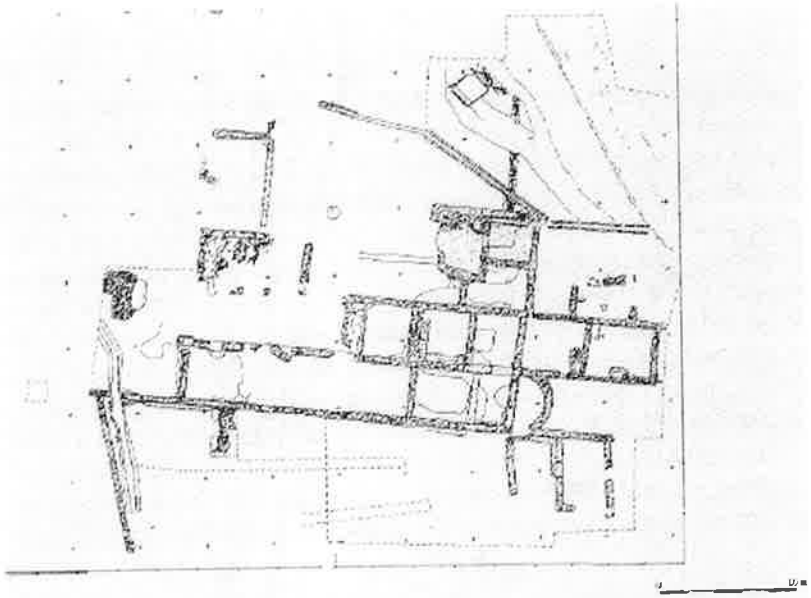

d'ocupació republicana, bé que sense traçes arquitectòniques, o molt malmeses, fet que no permet aclarir de què es tractava, com per exemple a la Llosa o a Paret Delgada, o fins ceràmica residual, com a la Pineda o a Plans d'en Jori. Una segona fase, en època altimperial, converteix el lloc en un centre de producció ceràmica, que va durar fins a mitjan segle II. Per tant, l'establiment va tenir una significació econòmica evident, per bé que caldria acotar-la millor.

ICAC

Institut Català d'Arqueologia Clàssica

SEGONA PART: RESUM

EXCAVACIONS EN EL PATRIMONI ARQUEOLÒGIC LOCAL - PROSPECCIONS EXTENSIVES - MORFOLOGIA - PALINOLOGIA

Excavacions

•Amb la voluntat d'implicar-se en el patrimoni local dels municipis on es durà a terme el projecte, aquesta fase desenvoluparà una campanya d'actuacions sobre jaciments arqueològics. Essencialment es preveu d'endegar alguna excavació encaminada a resoldre algun problema obert d'alguna vil·la o establiment rural especialment significatiu, tant per la seva interpretació històrica com pel seu valor didàctic i de museització.

•Amb això es preten d'acostar la investigació arqueològica que realitza l'IEC i l'ICAC als municipis i elaborar una pedagogia de la recerca a l'abast de la gent.

•En funció d'allò que es desprengui del les prospeccions de la primera fase, també es determinaran cales de comprovació.

Estudi de col·leccions i museus

S'estudiaran els materials procedents de les vil·les i establiments rurals, que es troben en els museus o col·leccions públiques o privades. Això permetrà de precisar les cronologies d'alguns establiments rurals.

Prospeccions intensives

Es clouran les franges de prospecció intensiva programades i iniciades en la primera fase.

SEGONA PART: RESUM (continuació)

Palinologia

•S'estudiaran les columnes de pol·len i se'n treuran les conclusions sobre paleopaisatge i clima.

Geologia

Es clouran els estudis de sediments naturals i la seva relació amb sediments antròpics.

Morfologia

Paral·lelament a les prospeccions s'acabarà l'estudi de la vialitat, l'estructuració del territori i la possible presència de restes de cadastres antics.

ICAC

Institut Català
d'Arqueologia Clàssica

ELABORACIÓ DE LES DADES I PUBLICACIÓ

La publicació de tot el material recollit requereix un temps d'elaboració i maduració, que ha de ser forçosament posterior als tres anys de desenvolupament del projecte. Per tant, en el quart any s'ha de redactar el llibre o els llibres i articles científics resultat de la investigació.

ICAC
Institut Català
d'Arqueologia Clàssica

PRESSUPOST

Es calcula que l'estudi global tindrà una durada de tres anys de recollida de dades i anàlisi i un quart any d'elaboració de la publicació.

Primera part. Estudi de territori, en els primers dos anys (2005-2006). El seu cost seria de .....60.000 €

Segona part. Estudi de jaciments concrets i elaboració de les dades (2007).....72.000 €

Publicació. Segons resultats, en un o més llibres.....18.000 €

Total .....150.000 €

Es buscarà finançament suplementari, més ampli, en altres institucions, per poder arribar a aprofundir més en l'estudi dels jaciments concrets.